

דבר תורה: מסע יעקב בחזרתו לארץ

וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֶשׂוֹ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּהּ וַיָּבֵן לוֹ בַּיִת וַלְמִקְנֶהוּ עָשָׂה סִכַּת עַל־בֵּן קָרָא שְׁם־הַמָּקוֹם סִכּוֹת: וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֵאוֹ מִפְּדוֹן אָרֶם וַיַּחֵן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: וַיִּקַּן אֶת־חִלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אֶהְלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חַמּוֹר אָבִי שְׁכָם בְּמַאֲהָ קִשְׁטָה: וַיִּצְבִּי שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָאֵלוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (בראשית סוף פרק לג).

גמרא שבת לג ע"ב

"ויבא יעקב שלם - ואמר רב: שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו. ויחן את פני העיר - אמר רב: מטבע תיקן להם, ושמואל אמר: שווקים תיקן להם, ורבי יוחנן אמר: מרחצאות תיקן להם."

שאלה נכבדה שיש לשאול בפרשתנו, היא: מדוע לאחר שחצה יעקב את הירדן ונכנס לארץ כנען, ולאחר שצלח בשלום את פגישתו עם עשו, אין הוא ממחר ומשם פעמיו לחברון – קרית ארבע – לפגוש את אביו ואת אמו שעוד הייתה אז בחיים. במקום זאת, יעקב בונה סוכות, מתנחל ליד שכם, עושה שם עסקים, קונה חלקת אדמה, משתהה בדרך כשנה וחצי, ומסתבך בפרשת דינה שעל פי מקצת מדרשים היה זה עונש על השתהותו. בדרך דרומה נולד בנימין, נפטרה רחל ועפ"י חז"ל גם רבקה אמו נפטרה בינתיים ויעקב שוב לא זוכה לראותה ואף לא להיות נוכח בקבורתה. ניחא העצירה בבית אל לקיום הנדר: "והאבן הזו אשר שמת מצבה יהיה בית אלהים", ניחא השתהות מסוימת עם עשו לוודא כוונותיו ומידת התפייסותו; אבל עדיין השאלה במקומה עומדת: למה לא פונה יעקב עם כניסתו לארץ ישירות אל חברון לפגוש את אביו ואמו? למה הוא לא שואף לקיים את משאלתו ונדרו הוא: "ושבתי בשלום אל בית אבי"? ראה דברי הכתוב כאשר הוא מגיע סוף סוף לחברון אל מגורי אביו יצחק, בראשית לא יח: "וַיִּנְהַג אֶת־פְּלִמְקֶנְהוּ וְאֶת־פְּלִרְכֶּשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׂ מִקְנֶה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׂ בְּפָדוֹן אָרֶם לְבֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו אֲרָצָה כְּנַעַן" – פסוק זה מעיד בברור שמגמת פניו של יעקב בצאתו מחרון הייתה ללכת אל יצחק אביו! אז מדוע לא היישיר צעדיו לשם? מה גרם לו לשנות את תכניתו ולהתמהמה בדרך? זאת ועוד, מדרש בראשית רבה בפרשתנו מדגיש שיעקב ירא ופחד מהמפגש עם עשו גם שעשו קיים כל אותן שנים את מצוות כיבוד אב ואם והוא לא: "כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו, תאמר שהוא בא עלי מכח כיבוד אב ואם?" – אז מדוע לא ממחר יעקב לקיים את מצוות כיבוד אב ואם הזקנים שהחמיץ כל אותם שנים?

נראה לנו לקשר השתהות זו של יעקב עם שאלתו הידועה של רמב"ן, בסיפור יוסף ואחיו, מדוע לא יצר יוסף קשר עם אביו כל אותם השנים, בפרט לאחר שעלה לגדולה במצרים, להודיעו שהוא בחיים. ואלה דברי רמב"ן: "כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו? כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו וכו'". התירושים לשאלה זו רבים וידועים, החל מהצורך בהגשמת החלומות וכלה בצורך בתשובה כנה של האחים וכבר סוכמו מגוון דעות אלה בגיליונות נחמה לייבוביץ ז"ל. אך שערי פירוש ומדרש לעולם פתוחים והרב יואל בן נון מציע שיוסף במודע לא יצר קשר, כיוון שכעס על אחיו ואף על אביו וביקש להתנתק מהם. כשהוא נפגש עם אחיו שירדים לשבור אוכל עקב הרעב בארץ כנען ומתנכר להם, אין הוא משחק איתם בחשבונות ואין הוא מנסה להגשים חלומות או לגרום להם לחזור בתשובה ולהתחרט על מעשיהם. התנכרותו היא אמיתית ורצינית, כך גם דרישתו להביא אליו את בנימין ולהפריד בין בני רחל ובני לאה. ורק יהודה מצליח ברגע האחרון לעורר בליבו מחדש את הקשר לבית אבא.

אנו מציעים תוספת והרחבה לדברים אלה של הרב בן נון ולקשור אותם לפרשתנו, לשאלה ששאלנו. יוסף שאינו ממחר ליצור קשר עם אביו, הוא עונש מידה כנגד מידה ליעקב שלא מיהר לחבור אל אביו ואמו בחזרתו מחרון. גם אצל יעקב היה אולי כעס על אביו ואמו שמיהרו לשולחו לחרון ולא נאבקו להשכין שלום או לפייס בין האחים היריבים. לעומת המדרשים המתארים בצבעים יפים את יציאת יעקב מבאר שבע: "פנה זיוה פנה הדרה", בא הנביא ואומר לנו: "ויברח יעקב שדה ארם" – יעקב בורח מבית אביו ואמו כאדם הנס על נפשו מפחד עשו

שאמר: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי ומחרדת אמו: "למה אשכל שניכם יום אחד". עפ"י פשט המקרא, רבקה איננה מקיימת את הבטחתה: "ושלחתי ולקחתיך משם" מסיבה כלשהיא, ויעקב הולך ומשתקע בבית לבן. רק כאשר הקב"ה מזכיר לו את הארץ ובית אביו ומצוה עליו לחזור ומבטיח שיגן עליו, ככתוב: "שוב אל ארץ מולדתך ואהיה עמך", ולאחר שהוא משתף את רחל ולאח בציווי זה, יוצא יעקב למסע חזרה.

יש כאן תמונת ראי, כולל פרק הזמן, של עשרים ושתיים שנה שנפרד יעקב מיצחק ורבקה וכן יוסף מיעקב. לפי הצעתנו, בחזרתו לארץ, אכן לא ממהר יעקב לחברון לפגוש את אביו ואמו ואפשר שיעקב התכוון להתנחל במרכז הארץ, להתחיל לקיים בכך את הבטחת הארץ של הקב"ה, לו, לאביו ולסבא אברהם, ורק בהדרגה ליצור קשר עם אביו ואמו השוכנים בדרום. הציווי לרדת דרומה לבית אל ולקיים את הנדר והבשורה על מותה של רבקה אמו, החישו את חבירתו לאביו שנותר כעת לבד. זאת, בדומה להופעת האחים לפתע במצרים בשל הרעב בארץ כנען, שגרמה ליוסף להיזכר בבית אביו ולחדול בו מהתנכרותו בעקבות נאומו של יהודה.

שוב העירנו ידידנו מר אברהם לוברבוים ה"ו שאלה בעצם דברי פירוש כלי יקר בראשית פרק כח פסוק י: "ויצא יעקב ... לפי שאביו אמר לו קום לך פדנה ארם, התיר לו לילך אבל לא לצאת מכל וכל ... והוא לא כן עשה, אלא ויצא יעקב מכל וכל כאילו שכח כל בית אביו ואמו. על כן נענש בכיוצא בו, שבן אחד מבניו והוא יוסף לא כיבדו עשרים ושנים, ולא זכר בו יוסף וישכחוהו כמו שנאמר (שם מא נא) כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי".

זכויות היוצרים שמורות לרבי שלמה אפרים מלונטשיץ הוא מחבר פירוש כלי יקר.

ספר בראשית הוא ספר נפלא ומיוחד במינו שאין כמותו בכל ספרות העולם. תמיד ניתן לקרוא אותו מחדש ולגלות בו צפונות ונסתרות לצד פשט פשוט של תולדות אבות האומה כבני אדם ולא כמלאכים. מעשה אבות סימן לבנים באורות שנלך לאורם ובצללים שנדע להיזהר ולתקן.

שבת שלום
מחלקי המים